

Tone Peršak

Slovenija 2013

Finančna, gospodarska, politična, vseobsežna družbena kriza, ki se je konec lanskega in v začetku letošnjega leta izostrila ob uličnih protestih, ki niso politični v običajnem pomenu besede, saj gre za spopad za ohranitev človeškega dostojanstva, socialne države in kulturne identitete (ni naključje, da je v Ljubljani bistveni del protesta vedno kulturni program) ter za daljnosežne spremembe političnega sistema, zahteva temeljit premislek o preteklosti, sedanjosti in prihodnosti skupnosti, ki živi na območju Republike Slovenije. Dosedanji odgovori na vprašanja, ki jih zastavlja kriza, da je pomembno samo to, da Slovenija postane konkurenčna na gospodarskem področju, uredi javne finance, boleče zniža stroške javnega sektorja, proda premoženje, ki ga še ima, in morda poplača del dolgov, ne zadoščajo in pričajo, da avtorji odgovorov ne vedo za obseg in bistvo krize, tiščijo glavo v pesek in kot lajne ponavljajo že davno izpete melodije. Odgovori, ki jih ponujajo z neoliberalnim virusom okuženi ekonomisti in politiki, zahtevajo vnovično vzpostavitev stanja, kakršno je bilo pred izbruhom krize, in enako delovanje finančnih trgov; zahtevajo obnovitev razmer, ki so povzročile krizo. Po diktatu svojih politikov smo bili državljani Evropske unije v to pogubno obnovo že prisiljeni vložiti – poročajo resni mediji – skoraj 1.612 milijard evrov! Mnogi so izgubili delovna mesta in se morali sprijazniti z radikalnim znižanjem ravni socialne varnosti in kakovosti življenja; zato protestirajo ne le v Grčiji, Sloveniji, Španiji ali Italiji, temveč tudi v državah, ki vsaj na videz še nimajo hudih težav. Ob protestih in zahtevah protestnikov pa se zastavljajo vprašanja, ki zahtevajo odgovore zlasti o prihodnji ureditvi države in pri tem tudi protestniki želijo ohranitev, dobrobit in višjo raven varnosti skupnosti državljanek in državljanov Slovenije. Ob vsem tem pa je odločilno vprašanje, ali institucionalni okvir, Ustava

Republike Slovenije, omogoča uresničenje vsaj glavnih zahtev (višjo raven neposredne demokracije, torej več oblik in možnosti udejanjanja neposredne demokracije, možnost uveljavljanja načela odgovornosti javnih funkcionarjev za njihova dejanja, vključno z možnostjo odpoklica ali ljudske nezaupnice, ohranitev socialne države, vključno z javnim zdravstvom in ustreznim sistemom trajne oskrbe starejših, dejansko uveljavitev pravne države oziroma vladavino prava ipd.). Kakšne politike, gospodarska, kulturna, izobraževalna, socialna in druge, so potrebne, da bo skupnost ohranila identiteto, se v evropskem prostoru in v svetu resnično uveljavila kot enakovreden in enakopraven dejavnik ter slehernemu državljanu omogočala ustrezno kakovost življenja in ohranitev dostojanstva ob morebitni izgubi zaposlitve, nezmožnosti za delo ali v drugih neželjenih okoliščinah. Ne nazadnje gre za vprašanje, kaj je šlo narobe, da smo se znašli v položaju tretjerazredne članice Evropske unije, da smo kot posamezniki in kot skupnost negotovi glede svoje prihodnosti, da je prišlo do tolikšnega razkroja družbe ter ugašanja občutka pripadnosti, kar nekateri razumejo in čutijo kot odsotnost ljubezni do domovine, ponikanje narodne zavesti in razpad identitete.

Pot, ki nas je pripeljala v ta nepričakovani in neželeni položaj, ko se potovanje mora znova začeti (s točke nič), če si smem izposoditi literarnim zgodovinarjem in poznavalcem evropskega romana znano prisodobo, se ni začela z osamosvojitvijo v letih od 1988 do 1991 in ne leta 1941. Slovenci, kot nas je, govorce slovenskega jezika, vsaj posredno imenoval že Trubar, smo prve korake k vzpostavitvi nacionalne države (in nacije) naredili pod vplivom razsvetljenstva in francoske revolucije ter v veliki meri po zgledu Nemcev. Za razliko od držav, ki so iz prej fevdalnih v nacionalne države prerasle postopoma in skozi daljše obdobje (npr. Anglija, kjer se je vseeno zgodila tudi puritanska revolucija) ali po krajši poti (npr. v Franciji s krvavo revolucijo), sta recimo Nemčija in tudi Italija, pred tem bolj ohlapno povezani, nastali kot projekta, ob katerih sta se povezala kapital in kultura. Kapital (meščanstvo) je želel zamejiti in zavarovati svoje tržišče in se hkrati v tem okviru povezati, da bi si tako omogočil osvajanje tujih trgov; zato je potreboval državo kot enotni notranji trg, kot politično in vojaško moč in kot enotni kulturni prostor z jasno in močno izraženo identiteto, ki je ljudstvu te države omogočala nujno samozavest in občutje večvrednosti ali vsaj enakovrednosti glede na druge narode. V tem pogledu je nemška zgodba tipična; gibanje se je na spodbudo kapitala (meščanstva) v okviru kulture začelo v znamenju odpora

proti prevladi francoske kulture na območju Nemčije sredi 18. stoletja (zlasti Lessing idr.). V Evropi se je pozneje po bolj ali manj enakem scenariju odvilo še več podobnih zgodb, ne da bi pobudniki vedno načrtovali, kam in kako daleč bo proces, ki so ga sprožili, pripeljal. V nekaterih primerih pa je šlo za zavestno odločitev z jasnim ciljem (npr. osamosvojitve Norveške, ki je po več spremembah statusa na osnovi fevdalnih in rodbinskih razmerij leta 1905 s soglasjem Švedov nastala kot nacionalna država).

Na Slovenskem so prve korake naredili baron Žiga Zois, najnaprednejši lastnik kapitala v tistem času, in na njegovo spodbudo Linhart, Vodnik, Kopitar, najvidnejši člani Zoisovega omizja, ter Pohlin, Japelj, Kumerdej idr. Nadaljnje oblikovanje slovenske nacionalne zavesti in naposled vznik državotvornosti sta bila mučna in dolgotrajna. Zois je bankrotiral, drugih močnih lastnikov kapitala (dovolj močnega meščanstva) med Slovenci ni bilo ali pa so bili lojalni pristaši krone na Dunaju in so se podrejali nemški kulturi ter politični nadvladi. Ti lastniki kapitala, kar jih (in kolikor kapitala) je bilo, večji posestniki, obrtniki ipd., so se sprijaznili s predsodkom (Herder), da Slovenci in celo vsi Slovani nismo sposobni (in tudi nismo gospodarsko/kapital-sko dovolj močni), da bi zmogli postaviti lastno državo in ustvarjati visoko kulturo, da niti ni smiselno, da bi si prizadevali zanj, za lastno univerzo in podobne attribute, za katere so si prizadevali vsi kolikor toliko samozavestni in razviti evropski narodi. Slovenska kultura je skozi celo 19. stoletje sama vztrajala kot vir in spodbujevalka nacionalne zavesti in prizadevanj za enakovrednost in enakopravnost z drugimi evropskimi narodi. In znotraj kulture je v času pomladi narodov nastal tudi prvi slovenski politični program (leta 1848 program Zedinjene Slovenije). Ta zgodba je vsem bralcem dobro znana. O vlogi slovenske kulture ("slovenski kulturni sindrom"), ki je nadomeščala pravo nacionalno politiko, je bilo že veliko napisanega. Zdi pa se, da še nismo dovolj razmislili o posledicah dejstva, da je med Slovenci tlela in je nanje ves čas delovala težnja postati nacija: enakovreden in enakopraven narod z lastno državo ali vsaj do neke mere avtonomno politično identiteto znotraj večnacionalne državne tvorbe, in hkrati tudi zavest o nemoči in nezmožnosti, da bi to dosegli (Pirjevec: "blokirano gibanje"). Tak občutek nemoči, ki muči skupnost kar več generacij, nujno vpliva na samozavest skupnosti, na njena notranja razmerja in na njeno samopodobo (Cankar: "Hlapci, za hlapce rojeni ..." in "hrepenenje" kot nekakšna "pasivna aktivnost", značilna za njegove junake, ki bi želeli biti aktivni, vendar tega ne zmorejo). Gre za razkol, ki se je do

vrelišča razplamtel v t. i. kulturni boj v času škofa Mahničja in ni nikoli povsem pojenjal. Ta razkol je povzročila Katoliška cerkev v težnji, da si podredi pasivno slovenstvo in prepriča Slovence, da biti Slovenec samo po sebi pomeni biti katolik oziroma da Slovenec sploh ni mogoče biti, če nisi katolik. Seveda je pri tem šlo za daljnosežne materialne interese, po drugi strani pa tudi za poskus omogočiti Slovencem občutek nadomestne potrjenosti s pripadnostjo Cerkvi, ki je samo sebe predstavljala kot pomembnejšo od države. Tudi zato je kulturo, kot nosilko nacionalne ideje in težnje, da se narod uveljavi, če že ne v celoti kot državotvorni narod in nacija, pa vsaj kot eden najbolj kulturnih narodov (Pregelj, Vidmar), Cerkev ves ta čas prepoznavala kot nasprotnico in kot nosilko in pobudnico vsega negativnega med Slovenci.

Ljudskim taborom v drugi polovici 19. stoletja je sledilo spodbujanje gospodarskega vzpona, s katerim so začeli politiki (Ivan Hribar), ki so bili tesneje povezani s kulturo in so se zavedali, da brez zadostne gospodarske/kapitalske moči ne bo mogoče doseči političnih ciljev, ki so se konec 19. stoletja že dovolj jasno oblikovali. Hribar je odločno nastopil proti ponemčevanju Ljubljane, si prizadeval za tesnejše povezave z drugimi slovanskimi narodi in spodbujal nastajanje ustanov, katerih cilj je akumulacija kapitala (hranilnica, zavarovalništvo), in (kot župan Ljubljane) gradnjo infrastrukture, ki je tudi pomemben pogoj za gospodarski razcvet, kakršnega si je želel v Ljubljani in na širšem območju.

Sledila sta prva resna poskusa dejanske akcije za vzpostavitev slovenske državnosti in nacije ob koncu prve svetovne vojne (Maistrov boj za severno mejo in Maribor) in med drugo svetovno vojno, ki ga je po diktatu Komunistične partije Jugoslavije prestregla Komunistična partija Slovenije, in naposled osamosvojitvev, ki je kot proces trajala vsaj od začetka leta 1988 (upor proti amandmajem k Ustavi Socialistične federativne republike Jugoslavije) do mednarodnega priznanja Republike Slovenije (konec leta 1991 in začetek leta 1992). V zvezi z osamosvojitvijo in odločitvijo za demokracijo velja omeniti, da večji del politike, tudi "pomladne", podcenjuje vlogo kulture v tem procesu (to velja za angažma t. i. alternativne kulture kot za angažma "elitne" kulture, razen za delež Nove revije) in skuša vse zasluge pripisati dogajanju, ki sta ga sprožila aretacija četverice, vpletene v afero s tajnim dokumentom Jugoslovanske ljudske armade, in proces proti četverici. Spregledana je vloga civilne družbe v času med osamosvojitvijo, kar je glede na konservativno nprav in neoliberalno ideologijo te politike razumljivo glede na to, da so bili za civilno družbo v veliki

meri že tedaj značilni okoljevarstvena usmeritev, prizadevanje za priznanje pravic in svobode istospolno usmerjenih in še kako stališče, ki političnemu razredu tudi danes ni pogodu.

Čas, ko je zorela odločitev za osamosvojitvev in spremembo sistema in se je proces že odvijal, je bil čas posebne osredotočenosti, soglasja in katarze. Sodim, da se je tedaj dejansko že zgodila sprava, saj smo se Slovenci zedinili in se zavestno odločili, da želimo živeti sami s seboj kot svobodna skupnost, ki ne potrebuje tuje oblasti ali nadzora od zunaj, ker ni več pomembno, kaj je bil kdo v preteklosti in v kaj je verjel; vsi smo imeli isti cilj in verjeli smo, da bomo sami s seboj najboljše živeli. Dosežena je bila visoka raven zrelosti, je pa res, da so se prva znamenja obnove razkola in hkrati znamenja prihodnjih bitk za plen začela v ožjem delu politike kazati zelo zgodaj; v bistvu že po volitvah leta 1990. Vendar je doseženo soglasje še delovalo in pomagalo politiki obiti čeri, ki si jih je sama nastavljala; odločitev za plebiscit, ki je za kratek čas delila duhove celo znotraj Demosa, se je izkazala za najpomembnejšo odločitev v zgodovini Slovencev. Bila je ključnega pomena za uresničenje težnje, da narod preseže samega sebe in se uresniči kot nacija. Odločitev, ki bi se lahko izkazala tudi za tragično, je vrhunec dogajanja omogočila na dan plebiscita, ki je bil, kot rečeno, dan katarze in sprave, ko je ljudstvo dozorelo v skupnost in preseglo delitve, ki jih nekateri analitiki slovenskega pehanja skozi zgodovino razumejo kot nujno in neizogibno fazo notranjih konfliktov in zorenja skupnosti, značilno za vse narode, drugi kot trajno prekletstvo. Nerazumljivo in zastrašujoče pa je, da smo kapital soglasja, očiščenja in sprave tako hitro in lahkomišlno napravili. To je krivda politike; zlasti vodstev, predsednikov, ideologov in zunanjih svetovalcev političnih strank, a tudi intelektualci, umetniki in mnenjski voditelji nismo znali vzbuditi mišljenja/zavesti skupnosti o sebi, ki bi omogočilo ohranitev tega kapitala in preprečilo, da dosežena samozavest in za skupnost nujna strpnost/solidarnost med sloji in pripadniki skupnosti ne bi skopneli. Najbolj izpostavljeni predstavniki ljudstva bi se morali zavedati, da je ključnega pomena modrost za presojo, kako ravnati v novih okoliščinah; te modrosti bi morali biti zmožni, da ne bi sebi in drugim dopuščali in odpuščali zadrčnosti, pohlepa, oholosti jare gospode, oblastiželjnosti in težnje po oblasti partijskega tipa, pri čemer je, žal, ne ravno zgledno vlogo spet odigrala tudi Katoliška cerkev.

Pomemben izraz zrelosti ob osamosvojitvi je tudi to, da se Slovenija z Ustavo RS ni opredelila kot nacionalna država; po eni strani najbrž

zato, ker sta se intelektualna elita kot ključni duhovni nosilec in utemeljitelj procesa osamosvajanja in stroka zavedali, da je tak koncept države že presežen, in po drugi strani zato, ker v Sloveniji tedaj kapital ni bil tako organiziran, da bi uveljavljal interes po utemeljitvi države kot nacionalne države, saj ni bil v pretežno zasebni lasti, podjetja so bila že orientirana na tuje trge itd. Vse to potrjuje 3. člen Ustave Republike Slovenije: "Slovenija je država vseh svojih državljanek in državljanov, ki temelji na trajni in neodtujljivi pravici slovenskega naroda do samoodločbe." In v drugem odstavku: "V Sloveniji ima oblast ljudstvo. Državljanke in državljanji jo izvršujejo neposredno in z volitvami, po načelu delitve oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno." Tu so izpostavljene ključne opredelitve: ljudstvo kot skupnost vseh državljanek in državljanov je postavljeno kot edini dejanski subjekt oblasti in na tej normi temelji politični sistem. Gre za normo, da državljanji in državljanke "izvršujejo oblast neposredno in z volitvami". Oba načina sta zapisana kot enakopravna, vendar je neposredni način izvrševanja oblasti postavljen na prvo mesto. Temelj zgradbe, ki "temelji na trajni in neodtujljivi pravici slovenskega naroda do samoodločbe" pa ostaja volja naroda, kar je razumeti, da poslednja instanca in nosilec suverenosti ostaja narod. Gre za kompromis in hkrati posredno pojasnilo, da je država res nastajala kot projekt nacionalne države in se s sprejetjem Ustave sama podarila ljudstvu oziroma se vzpostavila kot postmoderna država državljanek in državljanov, ki presega tradicionalni model nacionalne države. Hkrati pa vsebino 3. člena v luči zaključnega dela prvega odstavka 5. člena, ki pravi, da država "skrbi za ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine ter ustvarja možnosti za skladen civilizacijski in kulturni razvoj Slovenije", razumem kot zapis spoznanja, da narod konec 20. in ob začetku 21. stoletja ne predstavlja več samo etnične skupnosti, temveč predvsem kulturno in s socialnimi vezmi povezano družbeno skupnost, skladno z lapidarnim, zelo povednim stališčem, ki ga povzemam po nekem intervjuju s Slavojem Žižkom, da ne ustvarja družba kulture, temveč kultura ustvarja družbo. Če upoštevam še poudarke v zvezi z zagotavljanjem in varstvom človekovih pravic in temeljnih svoboščin (čl. 14. do 65, dediščina francoske revolucije in razsvetljenstva) ter ob svobodi gospodarske pobude zagotavljanje socialne in ekološke funkcije lastnine in opis državne ureditve, ki velja za izraziti tip parlamentarne demokracije, lahko sklenem, da je Slovenija ustavno opredeljena kot postmoderna država z državljanom/državljanke kot nosilcem politične subjektivitete in ljudstvom, skupnostjo državljanov in državljanek, kot

edinim nosilcem oblasti. To priča, da so se avtorji Ustave Republike Slovenije zavedali, da bi konec 20. stoletja vztrajanje pri tradicionalnem tipu nacionalne države delovalo anahronistično. Je pa ideja nacionalne države še upoštevana kot neke vrste vrednostni temelj države (“neodtujljiva pravica slovenskega naroda do samoodločbe”), ki se je odločila stopiti korak naprej in se, kot rečeno, podariti ljudstvu kot skupnosti državljanek in državljanov. Na ta način je vzpostavljeno ravnotežje med idejo nacionalne države ter težnjo naroda, da postane nacija, in idejo države kot ustanove družbene skupnosti, ki se sama dojema kot jezikovno ter kulturno in socialno skupnost, ki temelji na solidarnosti, in tudi kot vsaj potencialno močno gospodarsko skupnost (prepričanje, da bo Slovenija postala druga Švica).

Ustava poudarja pozitiven odnos do preteklosti oziroma nacionalne zgodovine (kot sodobno različico spoštovanja prednikov), kar bi lahko bil eden od temeljev družbene in politične etike, na osnovi katere naj bi nastajala notranja struktura nove slovenske družbe in države, usmerjene v prihodnost, a se je žal zlasti odnos politike do preteklosti hitro spremenil, kar je eden ključnih razlogov za razkroj slovenske družbe. Drugi ključni razlogi so: razpad socialne strukture (solidarnosti med pripadniki in sloji družbe, ki je kot sila kohezije povezovala družbo), prilaščanje družbene lastnine (kapitala) mimo pravic in zanikanje pomena kulture, odiranje kulture na “trg” in vsiljevanje meril potrošniške družbe področju kulture oziroma vsiljevanje prednosti vrednot množične kulture. Slednje povzročata, da se “elitna” kultura, ne glede na to, ali gre za tradiciji zavezano umetnost ali za raziskovalno in nove poti iščočo umetnost in prakse, ki izstopajo iz miselnega okvira na klasični način razumljene umetnosti, ki računa na estetski učinek, spreminja v neke vrste gverilo, ki jo oblast vse bolj odriva, a jo še prenaša, ker je družba še pod vplivom tradicije in vsaj del javnosti še razume kulturo kot pomemben dejavnik ohranjanja nacionalne identitete. Ustava je v teh pogledih uravnotežena in upošteva pomembnost zgodovinske izkušnje ter izjemno vlogo kulture v širšem pomenu besede, ki je ohranjala in spodbujala nacionalno zavest in vztrajala pri nacionalnem projektu.

V nadaljnjih letih politika preprosto ni bila dorasla zrelosti družbe, izkazani ob osamosvojitvi, in njeni odprtosti v prihodnost; obenem niti ni skušala vztrajati v smeri, ki jo nakazuje ustava. O tem pričajo usode t. i. izbrisanih in nenavadni odnos dela politike do zgodovine, saj del politično angažiranega zgodovinopisja celo goji napadalno in zaničevalno kritiko odločitev iz časov pred nastankom države ter

s tem obuja in podžiga kulturni boj in razkol med državljani. Po eni strani je politika imela tako rekoč en sam strateški cilj, čim prejšnjo vključitev v Nato in Evropsko unijo, kar je, kot kaže, razumela kot neke vrste vrnitev v razmere, ko smo bili vključeni v širše državne tvorbe (Habsburška monarhija, Jugoslavija) in se nam o bistvenih (strateških) zadevah ni bilo treba samim odločati, po drugi strani pa je vse stranke zanimalo samo to, kako čim prej in v čim večji meri privatizirati državo oziroma prejšnjo družbeno lastnino. Družba kot celota ("narod") in njena prihodnost politike nista več zanimali, prav tako je niso zanimali njena notranja uravnoteženost, sorazmernost razvoja vseh podsistemov in dialog znotraj družbe (med družbenimi podsistemi). Z vso brezobzirnostjo, značilno za prvobitno akumulacijo kapitala, se je lotila polaščanja gospodarstva. Še pred iztekom skrajšanega mandata skupščine, ki je izpeljala osamosvojitve, je bilo delegatom "strank kontinuitete" rečeno (navajam po spominu): "Petinštirideset let ste imeli vse v rokah vi; zdaj bomo vsaj toliko časa imeli vse v rokah mi!" Začela se je "delitev plena" in zahteve po "plačilu za zasluge". A zgodilo se je nasprotno. Gospodarstvo, pravzaprav kapital se je izmaknil nadvladi pretežno ne dovolj spretne politike in začel sam vse bolj obvladovati politiko. Polastili so se ga delno denacionalizacijski upravičenci (tudi Cerkev), delno spretneži, ki so izkoristili naivne lastnike privatizacijskih certifikatov in s pomočjo politike pobrali velik del privatizacijske smetane; drugi del so pobrali "tajkuni", ki so z denarjem podjetij, poceni kupljenih s posojili bank, odplačali posojila in nato povečini uničili podjetja in razprodali nepremičnine, ker jim tako ali tako ni šlo za podjetja, temveč samo za bogastvo, ki so ga pridobili na tuj račun. Vsaj del nekdanje družbene lastnine se je na različne načine prelil čez meje v lastništvo multinacionalk in neznanih mogotcev, ki obvladujejo na videz osamosvojeni kapital, po željah katerega se vrtil planet. V zvezi z vsem tem je v Delu (SP, 5. 1. 2013) ekonomist Baričič opozoril na "manipuliranost našega zakonodajnega okvirja" in zatrdil, da so bili zakoni, ki so nastali na podlagi teh manipulacij, "osnova za legalizirano prerazporejanje premoženja, ki pa ne temelji vedno na načelih morale in etike". Kot primer navaja zapolnjevanje "privatizacijske luknje", ko je država z ustreznimi zakoni tudi del državnega premoženja "prelila" v spretne zasebne roke. Skratka, nekaj posameznikov je obogatelo, del nekoč družbenega premoženja se je prelil čez meje, politiki, vsaj najpomembnejši, so bili za to poplačani, Slovenija, zdaj v veliki meri deindustrializirana, se je nazadnje še močno zadolžila;

slovenska družba pa je po vsem tem v skrajno negotovem položaju, še zlasti ob nerazumni politiki varčevanja zadnjih let. Vsi ti procesi, predvsem podrejanje politike kapitalu in plačevanje uslug politiki, pričajo, da je družba izgubila etične temelje in da deluje po matrici koruptivnih razmerij. Vse to je, kljub skoraj idealni ustavni zasnovi, vodilo v razkroj. Družba brez vrednostnih temeljev in etike, ki naj bi jo povezovala, izgubi identiteto in interes, da bi obstala kot skupnost. Privatizacija, ki so jo spremljali opisani drugi procesi, razpadanje sistema socialne varnosti in odrivanje kulture kot medija ustvarjanja in izražanja identitete, je tako izpadla kot skoraj nepredstavljava prevara in kot morda bolj daljnosežni prevrat od osamosvojitve.

Hkrati se je naša politika ves čas pripravljena odrekati suverenosti in ponižno, tako rekoč hlapčevsko sprejema celo neizrečene ali vsaj ne javno izrečene zahteve, ki prihajajo od EU, IMF, OECD in drugih "partnerjev". Te zahteve pa so prevečkrat izraz interesov multinacionalnega kapitala in najmočnejših članic Evropske unije, ki jih v veliki meri tudi narekuje multinacionalni kapital. Deindustrializacija Slovenije in naš razvojni zaostanek sta tudi posledica teh zahtev in zdaj nas, "zgodbo o uspehu", uvrščajo v krog članic s slabšalno oznako "Evropa druge (celo "tretje") hitrosti", ki že drsijo v položaj kolonij najmočnejših članic. Skratka, Slovenija se vrača v položaj, v kakršnem je bila v 19. stoletju kot dežela z dokaj razvito, a nemočno nacionalno zavestjo in kulturo, brez gospodarske moči, ki bi ji omogočila samostojnost. Skladno s tem se zaradi samopašnosti "političnega razreda" (oblastnost navznoter in hlapčevstvo navzven), ki vzvišeno zavrača dialog z drugimi družbenimi podsistemi (kultura, znanost, izobraževanje ...) in se, gnan z željo, da se polasti gospodarstva in tako zadosti svojemu pohlepu, v bistvu naivno podreja kapitalu, država odreka pozitivnim tradicijam, ki so do osamosvojitve skupnost ohranjale pri življenju, jo motivirale in ji dajale moč in energijo, da je napredovala navkljub slabim pogojem, v katerih je živela, podložna tuji oblasti in izkoriščanju. Prav to je turoben paradoks: velik del naše politike in pod njenim vplivom tudi del politično vplivane javnosti imata do zgodovine negativen odnos zaradi razmer, v katerih so naši predniki živeli, in zaradi tega, kako so se odločali, in zdaj se, ravno zato, ker se politika odloča enako, vračamo v enak položaj in enake tegobne razmere.

Zapravili smo skoraj ves moralni kapital, nabran ob plebiscitu in osamosvojitvi, zavrgli pozitivne tradicije, visoko raven kulturne integritete in solidarnosti, ki sta delovali kot vezivo notranje strukture

družbe. Politika popušča Cerкви, ki si spet prizadeva za duhovno gospostvo nad ljudstvom, v maniri totalitarnih partij poskuša vzpostaviti popolno oblast nad ljudstvom (s tehnikami zastraševanja in manipulacij) ter hkrati izigrava in diskreditira osnovna načela demokracije (od poslancev zahteva, da se ne odločajo po vesti, temveč po diktatu strank, koalicijske pogodbe postavlja nad zakonske in celo ustavne norme in zlasti nad interes in korist ljudstva ipd.). Vse to kaže, da je pri nas eden ključnih primanjkljajev primanjkljaj etike, zavezujoče za vse, zlasti za politiko. Zato prevladujejo pragmatični interesi in ideološki razlogi za odločitve vodstev strank, ki so jim poslanci in drugi izvajalci odločitev vodstev podrejeni. V praksi ta politika prevzema za demokracijo najbolj zavržene načine udejanjanja oblasti (manipuliranje javnosti in diskreditiranje nasprotnikov z uporabo pristranskih medijev, podrejanje sodstva izvršilni veji oblasti, ustanavljanje navideznih organizacij civilne družbe z namenom vplivanja na javnost, v državnem zboru razprave brez dialoga, neupoštevanje argumentov in preglasovanje). Gre seveda tudi za to, da v resnici še nismo mogli vsi ponotranjiti etike, ki je osnova demokracije. Verjeli smo v prevrat, ne da bi se spremenili. In to velja, žal, zlasti za voditelje. Premalo jih je bilo, ki bi verjeli v demokracijo, v dialog, v kulturo in solidarnost med ljudmi, in zato se v Sloveniji, kjer je preveč zlorab postopkov odločanja, že kažejo znamenja razkroja izbranega modela demokracije (parlamentarnega sistema).

Krizo demokracije je opaziti tudi v drugih državah, vendar drugod vsaj iščejo poti, kako ljudstvu omogočiti več oblik sodelovanja pri odločanju, pri nas pa vladna koalicija predlaga ustavne spremembe, ki bi ji zagotovile bolj neomejeno oblast. Nekatere države si prizadevajo za bolj humane oblike kapitalizma ali t. i. ekonomske demokracije, naša politika za še bolj neomejeno gospostvo kapitala. Erozija demokracije je najbolj vidna kot primanjkljaj na področju neposrednega izvrševanja oblasti ljudstva, ki ga 3. člen Ustave Republike Slovenije omogoča kot enakopraven način. Oblasti ljudstva so se polastile stranke, ki ne dopuščajo oblik neposredne demokracije, razen kadar jih same izkoriščajo za doseganje svojih interesov in netenje razdora med državljani (tudi z referendummi), ker vse bolj zastopajo interese vse ožjih skupin, v bistvu aglomeracij kapitala, ki določajo njihovo politiko (lobiji posameznih aglomeracij, mednarodne ustanove, ki delujejo v interesu multinacionalnega kapitala itd.). Na ravni države so možnosti izvrševanja neposredne oblasti ljudstva omejene samo na referendum (primerov ljudske iniciative v obliki zakonskih predlogov

še praktično ni bilo), a še to možnost želijo stranke dodatno omejiti, in sicer ne samo, kar zadeva možnost, da predlagajo zakonodajni referendum poslanci (opozicija), temveč tudi z zaostrenimi pogoji za referendumsko pobudo volivcev, ki bi praktično onemogočili tak referendum (predlog koalicijskih strank je že v postopku v državnem zboru), in na ponavadi omejeno možnost javne razprave o osnutkih zakonov, h kateri so praviloma povabljeni samo strokovne javnosti. Širša javnost predlog zakona lahko vidi šele, ko je ta že v državnem zboru, kjer pa je postopek urejen tako, da je vpliv širše javnosti na obravnavo predloga skoraj nemogoč. Nekaj več možnosti za javne razprave je v postopku obravnav prostorskih aktov. To preprečevanje neposrednega izvrševanja oblasti ljudstva je samo en pokazatelj neuresničevanja ustavnih norm in nespoštovanja duha ustave. Enako značilno je zlorabljanje mandata, ki ga na volitvah podeli ljudstvo izvoljenim predstavnikom, ki nato mandata ne izvršujejo v skladu z voljo ljudstva, kot opozarjajo protestniki in že ves čas tudi raziskave javnega mnenja (nizke ocene delovanja političnih strank, državnega zbora, vlade, sodstva) in vse nižja volilna udeležba.

Politika potemtakem celo preprečuje uresničevanje ključnih norm in ne spoštuje duha Ustave Republike Slovenije tako glede tega, kar bi morala omogočati ljudstvu/državljanom, kot glede tega, kar bi morala zagotavljati drugim družbenim podsistemom, zlasti kulturi, izobraževanju, znanosti. Gre za razpad sistema, ki se je odvrnil od lastnih (ustavnih) temeljev ter s tem od vrednot in etike, brez katerih ne deluje. Osnovne etične norme so ustavno opredeljene, čeprav ne vse enako temeljito. Poudarjene so človekove pravice in svoboščine, omenjen je temelj države (pravica do samoodločbe), manj je poudarjena zavezanost življenju (oziroma naravi) kot trajni in najvišji vrednoti, manj tudi zavezanost prihodnjim rodovom (trajnostni vidik). Vprašanje etike (tudi kot vprašanje "poklicne etike" politikov) je ključno. In tu je kleč. Politika ni zavezana etiki, ker je etika kot sistem vrednot in splošno veljavnih norm po "zaslugi" politike razpadla na ravni družbe. Neoliberalna ideologija, ki obvladuje našo politiko, je pometla z etiko in uveljavila načelo konkurence vseh z vsemi in vsakogar z vsemi, kar kot edino veljavno načelo predpostavlja "pravico močnejšega" (sposobnejšega, spretnjšega). A ta ideologija, ki se v svojih skrajnostih postavlja celo proti življenju, vodi svet in Slovenijo, kot eno manjših in bolj ranljivih držav še hitreje, v vse hujše krize, verjetni končni izid pa je zastrašujoč. Kako vzpostaviti etiko, ki bo v teh pogojih zavezujoča za vse ali vsaj za večino, je vprašanje, s katerim si

beli glavo tudi avtor knjige in zamisli o svetovnem etosu Hans Küng, ki vidi možnost v skupnem imenovalcu temeljnih vrednot vseh velikih religij; vendar se tudi on sprašuje, kako vzpostaviti etiko, ki bo zavezujoča tudi za ljudi, ki niso verni in ne pripadajo nobeni religiji. V praksi, vsaj v Sloveniji v politiki in vsej družbi, vse bolj prevladuje zvarek neoliberalne ideologije v navezi z vse bolj skrajnim konservativizmom, ki spodbuja navidezno obujanje že davno preseženih vrednot in seveda le retorično sklicevanje na te vrednote ali vsesplošno družbeno laž, značilno že za 20. stoletje, ko so enako delovale totalitarne politike, ki so tudi glasno razglašale navidezno naprednost in konservativno, seveda tudi navidezno, moralo. Ta ideološki zvarek služi zlasti oblasti "osamosvojenega" kapitala, ki si podreja človeka kot posameznika in tudi že kot vrsto, ki z vidika te ideologije obstaja samo zato, da služi plemenitju kapitala (rasti dobička). Človek je pomemben samo, dokler služi temu namenu. Pri tem seveda ne gre več za kapital tiste vrste, o katerem je bil govor prej, ko sem omenjal navezo kapitala in kulture v prizadevanju za vzpostavitev nacionalne države. Tisti je imel znane lastnike, katerih interes je bil skladen z interesom skupnosti, četudi so bili grobi in celo nečloveški (izkoriščanje delavcev in celo otrok). Tedaj je kapital potreboval državo kot partnerja, zdaj si jo podreja; kajti z vidika multinacionalnega kapitala je njen edini namen, da omogoča "razvoj gospodarstva" za vsako ceno, da omogoča dobičke in rast kapitala četudi za ceno blagostanja, zdravja, svobode in celo preživetja državljanov. Gre za podreditev države zahtevi po nenehni rasti kapitala (rast BDP je imperativ); vprašanje blaginje in sreče prebivalstva ni pomembno. Kapitalizem kot sistem ekonomske demokracije in politična demokracija sta prišla do skrajne meje ter se že obračata proti človeku in ga ogrožata.

Za Slovenijo je dialog vseh za prihodnost zainteresiranih skupin in posameznikov *conditio sine qua non* in obravnavane morajo biti vse vizije in ideje. Vlada, ta ali prihodnja, mora vnaprej pristati, da gre za strategijo, katere osnova ne sme biti "ideologija" ene stranke ali ekonomsko-razvojna paradigma samo ene, katere koli politične opcije. Ključno izhodišče mora biti interes skupnosti, da obstane. Gre za trajnostni vidik, pomemben z okoljskega (biološka pestrost), razvojnega in socialnega stališča. Takšne pobude so v sferi civilne družbe že zelo prisotne. Politika mora pristati na dialog z nosilci teh pobud; vendar ne s figo v žepu v slogu priseganja na trajnostni razvoj ob hkratnem odločanju za TEŠ 6.

Dialog s civilno družbo in vsekakor tudi z ljudmi, ki protestirajo, mora steči v legalnih okvirih in za začetek mora politika pristati vsaj na spoštovanje ustave; zlasti glede zahtev po višji ravni neposredne demokracije, uveljavljanju osebne odgovornosti nosilcev javnih funkcij, zavezanosti gospodarstva in politike k spoštovanju interesov ljudstva lastne države (kapital mora služiti človeku in ne obratno!). Skratka, za začetek bi bilo dovolj zagotoviti uresničevanje usmeritev in ciljev, ki so predpisani v ustavi in ki morajo biti merilo za ocenjevanje sprotnih odločitev in vseh strateških usmeritev politike. To enako velja za zavezanost k dialogu z drugimi družbenimi podsistemi kot za upoštevanje ključne vloge kulture za oblikovanje zavesti družbene skupnosti o sebi in identitete skupnosti ter ključne vloge izobraževanja in znanosti za razvoj in za zavezo politike, ki naj modro upravlja z državo v službi ljudstva in ne kot nedotakljivi, samozvani, samolastni uzurpator.